

کلیات و حقوق جزای عمومی ۱

دکتر مسعود مظاهری تهرانی
مدرس دانشگاه

عنوان کتاب: کلیات و حقوق جزای عمومی ۱

مولف: امیرمسعود مظاهری تهرانی ۱۳۵۷/۶/۱۲

تعداد صفحات: ۲۵۶ ص

شابک: ۶ - ۰۵۶ - ۲۱۲ - ۶۲۲ - ۹۷۸

فروست: ۱۲۴۷

چاپ اول - نشر میزان

بهار ۱۳۹۸

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
کتاب اول - کلیات	۱۵
فصل اول - محتوا و موضوع حقوق جزا	۱۶
مبحث اول - حقوق کیفری چیست؟	۱۶
مبحث دوم - منابع الهام بخش حقوق جزا	۱۸
مبحث سوم - آشنایی با مفاهیم بنیادین حقوق جزا	۲۰
گفتار اول - جرم و مفاهیم مرتبط	۲۰
الف - مفهوم جرم	۲۰
ب - جرم‌انگاری	۲۱
ج - جرم زدائی	۲۲
د - قضا زدایی	۲۲
گفتار دوم - مجازات و مفاهیم مرتبط	۲۳
الف - مفهوم مجازات	۲۳
ب - کیفر زدایی	۲۴
ج - اقدامات تأمینی و تربیتی	۲۴
د - تفاوت مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی	۲۵
گفتار سوم - مسئولیت کیفری	۲۵
گفتار چهارم - بزه‌دیده	۲۷
گفتار پنجم - منابع حقوق جزای ایران در تعیین جرم و مجازات	۳۰

۶ □ کلیات و حقوق جزای عمومی ۱

- الف - منابع الزامی حقوق جزای ایران ۳۰
- ۱- قانون اساسی ۳۰
- ۲- قوانین عادی ۳۲
- ۲ - ۱ - قوانین جزایی مصوّب قوه مقننه ۳۲
- ۲ - ۲ - مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام ۳۴
- ۲ - ۳ - لوایح قانونی شورای انقلاب اسلامی ۳۵
- ۳- قراردادها و معاهدات بین‌المللی ۳۵
- ۴- آرای وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور ۳۶
- ۵- آیین‌نامه‌ها ۳۷
- ۶- منابع فقهی یا فتاوی معتبر ۳۷
- ب - منابع ارشادی حقوق جزای ایران ۳۹
- ۱- رویه قضایی در مفهوم عام ۳۹
- ۲- عقاید علمای حقوق یا دکترین ۳۹
- ۳- عرف ۴۰

فصل دوم - محتوای حقوق جزا و ارتباط آن با دیگر رشته‌ها ۴۲

- مبحث اول - محتوای حقوق جزا ۴۲
- مبحث دوم - ارتباط حقوق جزا با سایر رشته‌های حقوقی ۴۳
- رابطه حقوق جزا با حقوق مدنی ۴۳
- رابطه حقوق جزا با حقوق تجارت ۴۳
- رابطه حقوق جزا با حقوق اساسی ۴۴
- رابطه حقوق جزا با حقوق اداری ۴۴

فصل سوم - پدیده مجرمانه و واکنش اجتماعی علیه آن ۴۵

- مبحث اول - پدیده مجرمانه (جرم) ۴۵
- گفتار اول - تحولات مفهومی و مصداقی جرم ۴۵
- گفتار دوم - ویژگی‌های پدیده مجرمانه ۴۹
- مبحث دوم - مجازات و واکنش اجتماعی علیه جرم (چیستی و انواع) ۵۳

فهرست مطالب □ ۷

گفتار اول - گونه‌های مجازات	۵۳
الف - مجازات در آئینه قوانین و مقررات	۵۳
۱- مجازات در قانون اساسی	۵۳
۲- مجازات در قوانین عادی	۵۴
ب - تنوع مجازات‌ها از جهات گوناگون	۵۶
۱- تنوع از جهت نوع و ارتباط آنها با یکدیگر (رابطه طولی میان مجازات)	۵۶
۲- تنوع مجازات به لحاظ متعلق آنها	۵۷
۳- تنوع مجازات‌ها از جهت مقدر بودن یا نبودن آن در شرع	۵۷
گفتار دوم - کارکردهای مجازات	۵۸
الف - کارکردهای مجازات در حقوق جزای عرفی	۵۸
ب - کارکرد مجازات از دیدگاه اسلام	۵۸
گفتار سوم - اصول حاکم بر مجازات‌ها	۶۰
الف - اصل قانونی بودن مجازات‌ها	۶۰
ب - اصل تساوی مجازات‌ها	۶۳
ج - اصل شخصی بودن مجازات‌ها	۶۶
گفتار چهارم - مجازات‌های جایگزین حبس	۶۹
مبحث سوم - تحولات ناظر به واکنش اجتماعی علیه جرم	۷۱
گفتار اول - مکتب فایده اجتماعی یا مکتب کلاسیک	۷۵
الف - بنیانگذاران مکتب کلاسیک	۷۶
منتسکیو	۷۶
ژان ژاک روسو	۷۶
سزار بکاریا	۷۷
ژرمی بنتام	۷۷
ب - انعکاس نظریات مکتب کلاسیک	۷۷
گفتار دوم - مکتب عدالت مطلق	۷۹
امانوئل کانت	۸۰
ژوزف دومستر	۸۰

۸ □ کلیات و حقوق جزای عمومی ۱

- گفتار سوم - مکتب نئوکلاسیک ۸۱
- گفتار چهارم - مکتب تحقیقی ۸۴
- گفتار پنجم - مکاتب التقاطی حقوق کیفری ۸۹
- الف - مکتب تحقیقی انتقادی ایتالیایی ۹۰
- ب - مکتب اصالت عمل کیفری ۹۰
- ج - اتحادیه بین‌المللی حقوق جزا ۹۱
- گفتار ششم - مکتب دفاع اجتماعی جدید ۹۴
- پرسش‌های تشریحی ۹۸

کتاب دوم - جرم و عناصر تشکیل دهنده آن ۹۹

- درآمد ۱۰۰
- الف - مفهوم جرم از نظر قانونی و هنجاری ۱۰۰
- ب - تشکیل پدیده مجرمانه ۱۰۴

فصل اول - عنصر قانونی جرم ۱۰۹

- مبحث اول - اصل قانونمندی حقوق کیفری ۱۰۹
- گفتار اول - تبیین مفهوم اصل قانونمندی حقوق کیفری ۱۰۹
- الف - اصل قانونی بودن جرایم ۱۱۰
- ب - اصل قانونی بودن مجازات ۱۱۰
- ج - اصل مداخله قوه قضاییه برای محاکمه متهم ۱۱۰
- د - اصل قانونی بودن دادرسی کیفری ۱۱۰
- گفتار دوم - بررسی سابقه تاریخی اصل قانونمندی حقوق کیفری ۱۱۱
- گفتار سوم - مبانی پذیرش اصل قانونمندی کیفری ۱۱۳
- گفتار چهارم - انتقادات وارد بر اصل قانونمندی حقوق کیفری ۱۱۴
- مبحث دوم - تفسیر قوانین کیفری ۱۱۶
- گفتار اول - تفسیر قوانین کیفری به اعتبار مقام تفسیرکننده ۱۱۷
- الف - تفسیر قانونی ۱۱۸

فهرست مطالب □ ۹

ب - تفسیر شخصی	۱۱۹
ج - تفسیر قضایی	۱۱۹
گفتار دوم - روش های مختلف تفسیر قضایی کیفری	۱۱۹
الف - تفسیر بی دامنه یا مضیق	۱۲۰
ب - تفسیر منطقی یا توضیحی	۱۲۱
ج - تفسیر از راه قیاس	۱۲۴
مبحث سوم - اصل عطف به ما سبق نشدن قوانین کیفری	۱۲۹
گفتار اول - تبیین قاعده	۱۲۹
گفتار دوم - نگاهی به تحولات قانونی اصل عطف به ما سبق نشدن قوانین جزایی در نظام	
قانونگذاری کیفری ایران	۱۳۱
الف - قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴	۱۳۱
ب - قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲	۱۳۱
ج - قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱	۱۳۲
د - قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰	۱۳۲
هـ - قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲	۱۳۳
گفتار سوم - تعیین محدوده اصل عطف به ما سبق نشدن قوانین کیفری	۱۳۵
گفتار چهارم - استثنائات وارد بر قاعده عطف به ما سبق نشدن قوانین کیفری	۱۳۹
گفتار پنجم - نظرات مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه	۱۴۴
مبحث چهارم - اصول حاکم بر قلمرو مکانی حقوق کیفری	۱۴۸
گفتار اول - اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری	۱۴۸
الف - تبیین و توجیه اصل	۱۴۸
ب - سوابق اصل مزبور در قانونگذاری کیفری ایران	۱۴۹
ب - محدوده قلمرو یک کشور و جرایم ارتكابی در آن قلمرو	۱۵۱
ج - استثنائات وارد بر اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری	۱۵۵
گفتار دوم - اصول مکمل اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری	۱۵۷
الف - اصل صلاحیت شخصی	۱۵۷
۱ - تبیین اصل	۱۵۷

۱۰ □ کلیات و حقوق جزای عمومی ۱

- ۲ - تحولات قانونی اصل در نظام کیفری ایران ۱۵۸
- ب - اصل صلاحیت واقعی ۱۶۰
- ۱ - تبیین اصل ۱۶۰
- ۲ - تحولات قانونی اصل در نظام کیفری ایران ۱۶۱
- ج - اصل صلاحیت جهانی ۱۶۴
- مبحث پنجم - تقسیم بندی جرائم از لحاظ عنصر قانونی ۱۶۴
- گفتار اول - تقسیم بندی از حیث نوع، شدت و ضعف مجازاتها ۱۶۴
- گفتار دوم - تقسیم جرایم از حیث طبیعت و ماهیت ۱۶۷
- مبحث ششم - زوال عنصر قانونی ۱۶۷
- گفتار اول - اجرای اوامر مافوق ۱۶۷
- گفتار دوم - دفاع مشروع ۱۶۹
- الف - ارزش های قابل دفاع ۱۷۱
- ب - شرایط تجاوز ۱۷۲
- ج - شرایط دفاع ۱۷۲
- د - دفاع از غیر ۱۷۳
- هـ - دفاع در مقابل قوای انتظامی ۱۷۳
- گفتار سوم - حالت ضرورت ۱۷۴
- گفتار چهارم - اقدامات تربیتی والدین و سرپرستان صغار ۱۷۵
- گفتار پنجم - اقدامات جراحی و طبی ۱۷۵
- گفتار ششم - عملیات ورزشی ۱۷۸

- فصل دوم - عنصر مادی جرم** ۱۸۰
- گفتار اول: مصادیق عنصر مادی ۱۸۲
- الف - فعل ۱۸۲
- ب - ترک فعل ۱۸۳
- ج - فعل ناشی از ترک فعل ۱۸۵
- رویکرد نظام های حقوقی ۱۸۹

فهرست مطالب □ ۱۱

د - داشتن و نگهداری	۱۹۴
هـ - حالت و وضعیت مجرمانه	۱۹۵
ر - قول و گفتار مجرمانه	۱۹۵
گفتار دوم - مراحل مختلف عمل مجرمانه	۱۹۶
الف - مرحله نیت و قصد ارتکاب جرم	۱۹۶
ب - مرحله تهیه مقدمات و آماده کردن وسایل و ابزار ارتکاب جرم	۱۹۷
ج - مرحله شروع به اجرای جرم	۲۰۰
د - مرحله اخذ نتیجه و انجام جرم کامل	۲۰۵
گفتار سوم - شروع به جرم	۲۰۵
الف - شرایط تحقق شروع به جرم	۲۰۶
۱ - شروع به اجرا	۲۰۶
۲ - عدم انصراف ارادی	۲۱۲
ب - شروع به جرم در جرایم مطلق، غیر عمدی و ترک فعل	۲۱۴
۱ - شروع به جرم در جرایم غیر عمدی	۲۱۴
۲ - شروع به جرم در جرایم ترک فعل	۲۱۴
۳ - شروع به جرم در جرایم مطلق	۲۱۵
ج - شروع به جرم در قوانین کیفری ایران	۲۱۶
۱- شروع به جرم در قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴ هـ.ش	۲۱۶
۲ - شروع به جرم در قانون مجازات عمومی ۱۳۵۲	۲۱۷
۳- شروع به جرم در قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱	۲۲۰
۴- شروع به جرم در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰	۲۲۲
۵- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲	۲۲۴
۶ - نظرات مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه	۲۲۵
گفتار چهارم - جرم محال و جرم عقیم	۲۲۷
الف - جرم عقیم	۲۲۸
ب - جرم محال	۲۳۰
گفتار پنجم: لزوم وجود سببیت بین عنصر مادی و نتیجه مجرمانه	۲۳۴

۱۲ □ کلیات و حقوق جزای عمومی ۱

- الف - نظریه علیت اولیه ۲۳۷
- ب - نظریه "سبب نزدیک" ۲۳۸
- ج - نظریه شرط پویایی نتیجه ۲۳۸
- د - نظریه سبب متناسب یا شرط کافی ۲۳۹

فصل سوم - عنصر روانی جرم ۲۴۱

گفتار اول: عنصر روانی در جرائم عمدی (سوء نیت) ۲۴۳

الف - سوء نیت عام و سوء نیت خاص ۲۴۴

ب - سوء نیت ساده و سوء نیت با اندیشه قبلی (سبق تصمیم) ۲۴۴

ج - سوء نیت جازم و سوء نیت احتمالی ۲۴۵

د - سوء نیت جازم و شبه عمد ۲۴۵

هـ - "شبه عمد" و "سوء نیت احتمالی" ۲۴۶

گفتار دوم - عنصر روانی در جرائم غیر عمدی (خطای جزایی) ۲۴۶

پرسش‌های تشریحی ۲۴۸

فهرست منابع و مآخذ ۲۵۱

مقدمه

با عنایت به بازنگری برنامه درسی دوره کارشناسی رشته حقوق که به تصویب شورای تحول و ارتقای علوم انسانی رسیده است و از سال تحصیلی ۱۳۹۶ - ۱۳۹۷ به مرحله اجرا در آمده است، بازنگری در محتوای کتب تألیفی متناسب با برنامه درسی جدید لازم و ضروری می‌نماید. یکی از دروسی که در چارت جدید به برنامه درسی دوره کارشناسی رشته حقوق افزوده شده و قبلاً در برنامه درسی مذکور نبوده است، درس کلیات حقوق جزا به ارزش یک واحد درسی می‌باشد. هدف از گنجانیدن درس مذکور در چارت جدید این است که دانشجویان با عمومیات و اهم مسائل حقوق کیفری و همچنین ساختار و تقسیمات عمده حقوق کیفری ایران آشنا شوند. به همین جهت کتاب حاضر با توجه به سرفصل‌های مصوب این درس به رشته تحریر درآمده است که امید است مورد توجه قرار گیرد.